

ПОРІВНЯННЯ СТРУКТУРИ ВИРОБНИЧОГО ТА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Жебко Олександр Олегович

аспірант

Миколаївський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Шебаніна Олена В'ячеславівна

ORCID ID: 0000-0001-7663-5991

д-р. екон. наук, професор кафедри

економічної кібернетики і математичного моделювання

Миколаївський національний аграрний університет, Україна

В умовах ринкової економіки значно розширюється зміст поняття «потенціал», існуючі теоретичні та практичні проблеми, пов'язані з понятійним апаратом потенціалу підприємств, виробничим та ресурсним потенціалами, їх оцінкою та необхідністю підвищення ефективності їх використання зумовлюють актуальність даного дослідження.

Метою статті є розглянути дефініції терміну «потенціал» у економічній площині, з'ясувати сутність та структуру виробничого та ресурсного потенціалів, визначити їх розбіжності та взаємозв'язок.

Потенціал підприємства у вітчизняній економічній науці пов'язаний з масштабом діяльності об'єкта, а для його характеристики використовуються поняття розміру підприємства та його виробничої потужності, а також умови, інтенсивність та ефективність використання ресурсів підприємства. Під розміром підприємства розуміють виробничу площу, кількість робочих місць, загальну чисельність персоналу, обсяг продукції, сумарну вартість основних фондів, а під потужністю – обсяг продукції в натуральному вимірі.

Потенціал підприємства досліджувався вітчизняними та західними вченими Л.Абалкіним, В. Андрійчуком, Л. Антоненко, Я. Барібіною, Р. Барро, Г. Беккером, Я. Білоуськом, О. Бугуцьким, Н. Василик, К. Воблим, П. Гайдуцьким, В. Галушкою, М. Гладієм, О. Гудзинським, В. Довбенком, М. Дем'яненком, П. Дугласом, С. Дудою, Й. Завадським, В. Зіновчук, Н. Калдором, М. Калінчиком, М. Квасницькою, Ч. Кобою, С. Кобцем, С. Котиревою, Н. Краснокутською, М. Кропивком, Є. Лапіним, Г. Лісовським, І. Мазур, Р. Матковським, О. Олексюком, О. Олійником, Б. Пасхавером, І. Петровичем, І. Плікус, П. Ромером, В. Россохою, Т. Ружицькою, В. Рябоконею, П. Саблуком, М. Савченко, В. Сіденком, Л. Скоробогатою, Р. Солоу, Г. Черевком, В. Шебаніним, В. Юрчишином, К. Якубою та іншими.

З огляду економічної літератури ми з'ясували, що найчастіше сутність потенціалу підприємства дослідники характеризують як сукупність природних умов і ресурсів, можливостей, запасів і цінностей, які можуть бути використані для досягнення певної мети.

У з'ясуванні дефініції «потенціал підприємства» ми спираємося на визначення вчених:

В. Шебаніна: потенціал підприємства – це можливість, обмежена умовами відтворення, тобто, обумовлена можливістю для розвитку підприємства [18];

В. Довбенка та В. Мельника: основний зміст поняття «потенціал підприємства» розкривається за допомогою виділення його найбільш характерних рис: взаємозв'язку з реальними можливостями підприємства, залежності від наявних ресурсів та резервів, суб'єктивних складових, а також цільової спрямованості

реалізації [9];

Т. Ружицької: потенціал підприємства – сукупність наявних ресурсів, можливостей, які будуть використані для задоволення потреб користувачів, за умов оптимального використання наявних ресурсів та сприятливих макроекономічних умов господарювання [17];

Я. Барибіної: потенціал підприємства – сукупність природних умов і ресурсів, можливостей, запасів і цінностей, що можуть бути використані для досягнення певних цілей [2];

Н. Василик: потенціал підприємства – це сукупність ресурсів, які є у його розпорядженні або можуть бути залучені до його господарської діяльності для створення товарів, виконання робіт чи надання послуг із метою максимального задоволення потреб споживачів та підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку [6];

І. Плікуса: потенціал підприємства є сумою ресурсного й діючого потенціалів. Ресурсний потенціал містить активи, що перебувають у власності підприємства (включаючи майнові права), та джерела формування активів (власний і позиковий капітал). Наявний ресурсний потенціал є діючим потенціалом, результатом якого є певна величина прибутку або збитку [15];

М. Квасницької: потенціал підприємства – це структура основних складників потенціалу підприємства (фінансовий, інвестиційний, виробничий, трудовий, інноваційний та ринковий потенціали) та другорядних, що знаходяться у постійному взаємозв'язку та формують певний рівень загального потенціалу [10].

Таким чином, сутність потенціалу підприємства полягає в інтегральному відображенні реальних можливостей підприємства трансформувати ресурси, можливості, запаси і цінності за допомогою властивих його персоналу здібностей (навичок, досвіду) в економічні блага і, таким чином, максимально задовольняти інтереси споживачів (бізнесу та суспільства).

У міру використання можливостей підприємства його потенціал підрозділяється на фактичний (досягнутий) та перспективний. Така диференціація дозволяє оцінювати ступінь використання потенціалу підприємства через порівняння перспективного та фактичного рівня його використання. За функціональною сферою виникнення потенціал підприємства поділяють на виробничий, маркетинговий, фінансовий, науково-технічний та інші види. З огляду на спрямованість діяльності підприємства розрізняють експортний та імпорتنний потенціал [11].

Суб'єктні складові видової структури потенціалу підприємства пов'язані із суспільною формою їх виявлення. Не споживаються, а виступають як передумова, як загальноекономічний, загальногосподарський соціальний чинник раціонального використання об'єктних складових [13]. До суб'єктних складових потенціалу підприємства належать: науково-технічний, управлінський потенціали, потенціал організаційної структури управління, маркетинговий потенціал тощо. Що стосується об'єктних складових, вони пов'язані з матеріальною та особистою формою потенціалу підприємства споживаються і відтворюються в тій або іншій формі в процесі функціонування [13].

В економічній літературі немає чіткого розмежування різних потенціалів, значна кількість економістів застосовує одні й ті ж терміни: економічний, виробничий, ресурсний потенціал, вкладаючи в них свій зміст, що не збігається з іншими трактуваннями. Наприклад, в одній зі своїх робіт В. Андрійчук дає визначення виробничого потенціалу як «сукупної оцінки ресурсів підприємства» і як «сукупність органічно взаємопов'язаних ресурсів різних виробництв та видів діяльності, що входять до їх складу, здатних забезпечувати виробництво продукції, її зберігання,

переробку та доведення до споживача», що за змістом збігається з трактуванням ресурсного потенціалу підприємства [1].

У науковій літературі автори використовують визначення ресурсного і виробничого потенціалів як синоніми, тоді як інші підкреслюють їхній різний зміст, водночас не заперечуючи взаємозв'язок. Така ситуація створює проблеми в методах оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу, оскільки ресурсний і виробничий потенціал є різними економічними категоріями та їх не слід плутати [4, 5, 16].

Виробничий потенціал сільського господарства оцінюється за наявністю виробничих потужностей, земельних, трудових, матеріально-технічних та фінансових ресурсів.

Аналіз наукових публікацій дає змогу виокремити два загальноприйняті підходи до визначення проблеми, що розглядається: «ресурсний» і «результативний» підходи. У «ресурсному» підході акцент робиться на економічну категорію «ресурси», а в «результативному» – на результати виробничої діяльності (готову продукцію). Під час оцінювання потенціалу економічного суб'єкта з позиції «ресурсного» підходу думки авторів поділяються на дві точки зору: одні визначають ресурсний потенціал як сукупність ресурсів без урахування їхнього взаємозв'язку, а інші вважають, що необхідно враховувати взаємодію ресурсів у процесі виробництва, бо це безпосередньо впливає на його результат. З першої точки зору, оцінка ресурсного потенціалу зводиться до оцінки величини кожного виду ресурсу окремо (структури, якості та кількості) та умов його відновлення (відтворення), тобто величина ресурсного потенціалу є сукупністю потенціалів окремо взятого ресурсу, а з іншої точки зору в оцінці ресурсного потенціалу робиться акцент на виявлення оптимального поєднання ресурсів, їхню взаємодію, взаємозамінність (ручної праці машинною), оптимізацію й технологічну збалансованість [3, 7, 14].

«Результативний» підхід визначає скільки, в яких пропорціях і поєднаннях потрібно ресурсів для того, щоб виготовити певний обсяг продукції. Автори, які дотримуються цього підходу, вважають ресурсний потенціал витратною частиною виробничого потенціалу, який знаходить своє відображення у собівартості (структурі витрат ресурсів) готової продукції. Відповідно до цього виробничий потенціал визначається тією кількістю готової продукції, яку може зробити економічний суб'єкт за певний відрізок часу. Через це поняття виробничий потенціал найчастіше ототожнюють з поняттям виробничої потужності, що є однією з характеристик можливостей виробництва та виявляється у максимально можливому випуску продукції (переробці сировини) за певний проміжок часу. Зазначимо, що поняття виробничої потужності є елементом виробничого потенціалу, що характеризується здібностями виробничої системи за заданої технології виробництва та не враховує перспектив розвитку виробництва [11].

В економічній літературі, присвяченій цій проблемі, є спроби поєднати ці дві категорії. Деякі автори вважають, що виробничий та ресурсний потенціали мають різний зміст, але через свою сутність органічно пов'язані між собою, інші дотримуються думки, що ресурсний потенціал – початковий момент, витратна частина виробництва, а виробничий потенціал – кінцевий етап, результат. Також деякі науковці запропонували розглядати взаємозв'язок виробничого і ресурсного потенціалу через функціональну залежність, де виробничий потенціал є функціональною залежністю від ресурсного і є обсягом продукції, яку може виробити підприємство за наявних ресурсів [12]. В. Гусаков [8] вважає, що ресурсний потенціал є частиною виробничого та входить до нього як сукупність ресурсів нарівні з умовами господарювання, які забезпечують формування конкретних можливостей виробництва у плані кількості та якості продукції.

Визначення ресурсного потенціалу як сукупності ресурсів без урахування їх взаємозв'язку необхідно для початкового аналізу природної території з метою визначення того, який вид виробничої діяльності та в яких масштабах може бути на ній здійснений, тобто даний підхід може бути використаний для визначення спеціалізації економічного суб'єкта; тільки після цього кроку можна розглядати ресурсний потенціал, з погляду залучення наявних оцінених, з позиції попереднього підходу, ресурсів у виробничу діяльність, і визначати на основі їх раціонального поєднання та нормативів можливий ступінь концентрації виробництва; потім ресурсний потенціал стає витратною частиною виробничого потенціалу, що визначається здатністю економічного суб'єкта виробляти певний обсяг продукції. Виробничий потенціал складається з різних елементів, до яких входить ресурсний потенціал, виробнича потужність, і технологія, внутрішні фактори (умови); функціональну залежність виробничого потенціалу від ресурсного відображає ефективність його використання. З одного боку, вона виражена у відсотковому відношенні результату (готової продукції) до виробничої потужності (плану виробництва), а з іншого – у використанні різних методів і способів раціонального використання (ощадливості) ресурсів, що дозволяють зменшити планові нормативи; зовнішні чинники включають природно-кліматичні умови, соціально-економічні та політичні.

Ресурсний потенціал у сільськогосподарській діяльності має свої особливості, виражені в тому, що деякі ресурси є живими організмами (наприклад, велика рогата худоба), а інші мають специфічні характеристики (родючість ґрунту), які у разі відсутності цілеспрямованих заходів щодо підтримки їх природних характеристик втрачають свої початкові властивості, а отже зменшується потенціал ресурсу, що з часом призводить до значного скорочення можливостей ресурсного потенціалу та спроможностей виробничого потенціалу [3, 7].

Таким чином, на наш погляд, поняття «ресурсний» та «виробничий потенціал» є окремими структурними елементами потенціалу підприємства та мають суттєві відмінності у трактуванні.

Представимо наше бачення структури виробничого та ресурсного потенціалів на рисунку 1.



Рис. 1. Структура виробничого та ресурсного потенціалів підприємства
Джерело: розроблено автором на основі аналізу літературних джерел [4-7, 13].

Висновки. Виробничий та ресурсний потенціали органічно взаємопов'язані між собою (ресурсний – основа виробничого), а поєднання прийомів та методів визначення їх сутності та оцінки з позиції як «ресурсного», так і «результативного» підходів є значимим у практичній діяльності. Однак слід підкреслити, що встановлена в результаті дослідження різниця між даними економічними категоріями дозволять зробити висновок про те, що при оцінці розміру та ефективності функціонування виробничого та ресурсного потенціалу є суттєва різниця, яка полягає в тому, що оцінка ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства відповідає на запитання «скільки (кількість), яких (якість) та в якому поєднанні (структура) окремо взятих ресурсів є в наявності» і в плані ефективності пов'язана з категорією відтворення (ресурсна стійкість); оцінка виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства відповідає питанням «скільки й у яких пропорціях і поєднаннях потрібно ресурсів у тому, щоб зробити заданий обсяг продукції» й у плані ефективності пов'язані з категоріями ресурсозабезпеченість, продуктивність і технологія.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В. Г. (2004) Економіка аграрних підприємств: підручник для вищих навчальних закладів, 2-ге вид., доп. і перероб., 624 с.
2. Барибіна Я.О. (2011) Підходи до визначення сутності поняття «потенціал» у категоріальному апараті. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі № 6, (51), С. 48-53.
3. Бачевський Б. Є., Заблудська І. В., Решетняк О. О. (2009) Потенціал і розвиток підприємства: навч. посіб., 400 с.
4. Богацька Н.М., Хачатрян В. В. (2016) Сучасний підхід до оцінки сутності ресурсного потенціалу підприємства. Економіка і суспільство, (3), С. 134-139.
5. Бугуцький О. А., Слупіцька О. І. (1997) Ефективність використання виробничих ресурсів у сільському господарстві. Економіка АПК, (7), С. 14-17.
6. Василик Н.М. (2018) Оцінка ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства. Економічний аналіз, (3), С. 154-161.
7. Гладій М. В. (1998) Використання виробничо – ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки України (питання теорії, методології і практики): моногр., 294 с.
8. Гусаков В.Г. (1988) Анализ решений измерения и использования производственного потенциала. Производственный потенциал, оценка, направления и эффективность его использования в хозяйственном механизме АПК: тез. докл. науч.-метод. конф., С. 97-101.
9. Довбенко В. І., Мельник В. М. (2010) Потенціал і розвиток підприємства: навч. посіб., 232 с.
10. Квасницька Р.С., Тарасюк М.В. (2017) Структуризація потенціалу підприємства. Вісник КНТЕУ, (1), С. 73-82.
11. Лапин Е. В. (2004) Оценка экономического потенциала предприятия: моногр., 360 с.
12. Лапін Є.В. (2007) Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління. Вісник СДУ, (1), С. 63-71.
13. Лукинов И. И., Онищенко А. М., Пасхавер Б. И. (1984) Методика определения ресурсного потенциала сельскохозяйственного производства: монография, 40 с.
14. Пасхавер Б. И. (1982) Производственные ресурсы и эффективность сельского хозяйства, С. 174-187.
15. Плікус І.Й. (2012) Потенціал підприємства, його оцінка й трансформація: економічна та бухгалтерська інтерпретація. Фінанси України, (4), С. 91-105.
16. Россоха В. В. (2004) Ефективність використання виробничого потенціалу в аграрній сфері АПК. Економіка АПК, (6), С. 16-22.
17. Ружицька Т.Д. (2009) Сутність та складові елементи поняття «економічний потенціал підприємства». Вісник ХНУ, (9), С. 178-181.
18. Шибанін В. С. (2005) Системне оновлення і розвиток матеріально – ресурсного потенціалу сільського господарства: монографія, 276 с.